

De castèths, reis e batalhes

“Aran, clavis regni. Era defensa d'un país”

PROPOSICIONS DIDACTIQUES ENTÀ GAUDIR DERA EXPOSICION

Auem metut ara vòsta man tot un seguit de recorsi escrits e activitats entà que toti poguen trapar era sua manera de participar dera exposicion: un catalòg plan complèt, un quadèrn de trabalh per cicles d'infantila e primària, un quadèrn entar ensenhamant segondari obligatòri, talhèrs, jòcs, productes ara venda...

Les traparatz ena madeisha sala d'exposicions de Sant Joan d'Arties o ena sedençada deth Musèu dera Val d'Aran.

AIRAU CURRICULAR

Aquest quadèrn ei pensat entàs mainatges e mainades que se trapen enes nivèus educatius d'infantila e primària e es sòns contenguts son especialment ligats as seguienti airaus curriculars:

- Infantila: Descobèrta der entorn naturau e sociau
- Primària: Coneishement deth miei naturau, sociau e culturau

Avient entà mainatges de 3 a 11 ans.

COMA HÈR A SERVIR ETH QUADÈRN?

Cada pregunta a en nereta eth tèma principau, entà estimular era memòria visuau, atraccion, e en nereta e letres màgers era accion entàs mès petiti. En requadres son recomanats entath cicle superior

SOLUCIONS DETH QUADÈRN:

Trobaratz es solucions en ua huelha desseparada ara fin deth quadèrn.

Edite:

Conselh Generau d'Aran

Contengut e tèxtes: Virgínia Basullas

©des fotografies: Conselh Generau d'Aran

©des diboishi: Virgínia Basullas

Dessenh grafic: Alèxia Grustan

Impression: Anfigraf, S.L.

Depaus legau:

Quadèrn de trabalh:

ARAN, CLAVIS REGNI. ERA DEFENSA D'UN PAÍS

Des de hè plan ans, fòrça sègles, eth paisatge e es tèrres d'Aran an estat scèna de fòrça batalhes. Toti es territoris vesins desirauen Aran per trapar-se en un punt estrategic en miei des diferenti reiaumes e comtats.

Per açò, en un tèxte plan antic, auem trobat escrites es paraules "Aran clavis regni", que vien deth latin e que vòlen díder "Aran, era clau des règnes". Ei per açò, qu'auem metut aguest nòm ad aguesta exposicion que vò explicar-te un shinhau dera istòria des aranesi.

E entà que pogues rebrembar-te'n un shinhau mielhor de çò que te volem explicar, te convidam a passar-t'ac ben tamb aguestes activitats que te presentam ara seguida.

Aran a auut de defensar-se durant fòrça sègles des intencions de conquista des territoris vesins. Per açò, a anat bastint diferentes **formes de fortificacions**. Ena hilada de nauth, n'as bèri exemples e ena de baish i a diferenti objèctes que i an a veir.

RESTACA es dues hilades.

Castèth de
Pijoèrt

Castèth Leon

Castèth
d'Arties

Casa Brastet
d'Unha

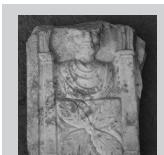
Camin Reiau

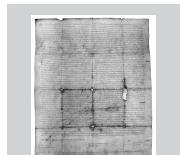
Maçacap

Projectils
de bombarda

Estela
d'Arties

Querimònia

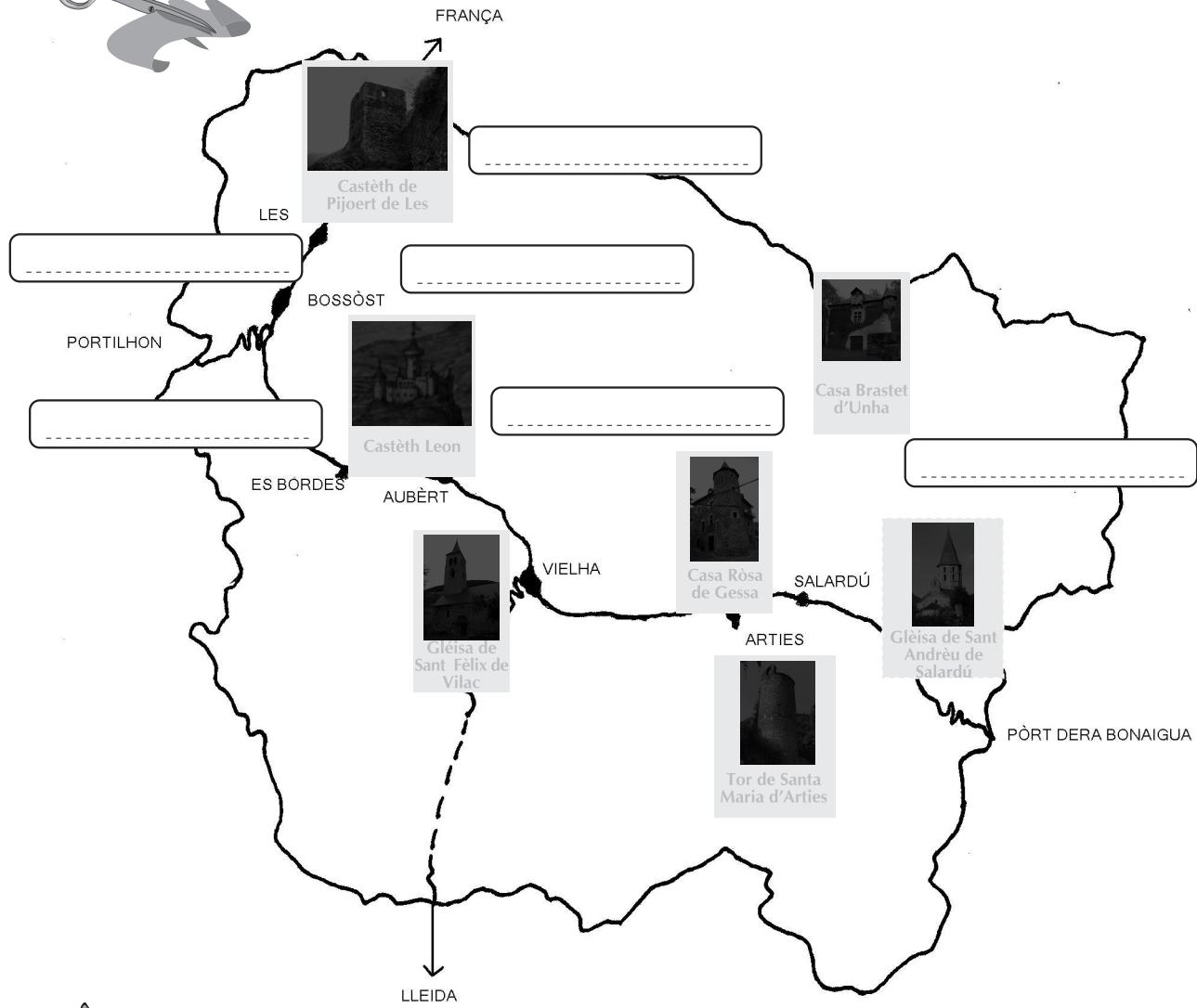

Canon e
projectils

Aciu as eth mapa d'Aran. Ena part inferiora dera pagina, pòs veir imatges de diferentes **fortificacions**. De ben segur que bèrbes ues ja les as vist en tot passejar pes carreràs des nòsti pòbles.

RETALHA E ENCÒLA es imatges en lòc deth mapa corresponden.

Eth feudalisme, coma forma de vassalhatge entre un senhor feudau e es sòns subjèctes, non calhèren guaire ena Val d'Aran mès òc que podem parlar de bèri **senhoratges** qu'as vist ena exposicion. Podries escriuer eth sòn nòm en mapa?

Son aguesti:

Gessa

Bausen

Canejan

Bossòst - Sentèths

Les

Pujo

Castèth de Pijoert de Les

Castèth Leon

Gleïsa de Sant Andreu de Salardú

Tor de Santa Maria d'Arties

Casa Ròsa de Gessa

Gleïsa de Sant Andreu de Salardú

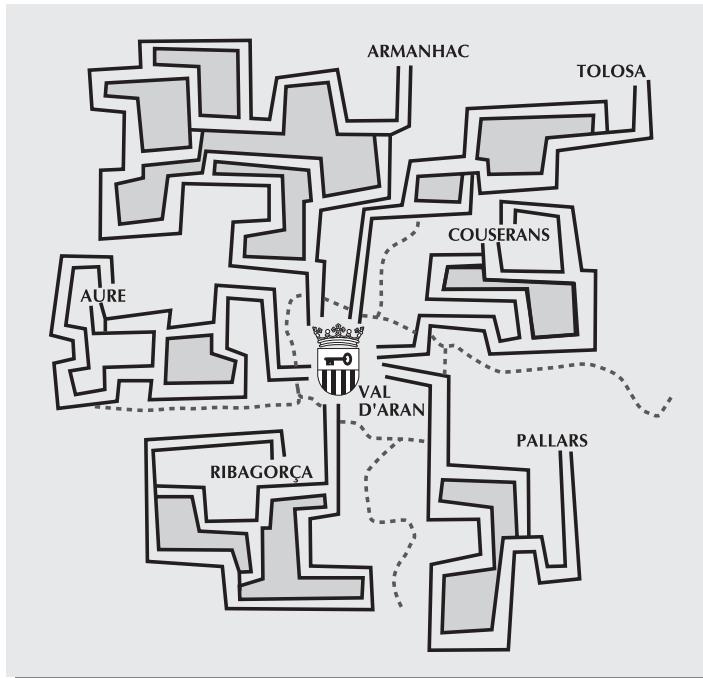
Casa Brastet d'Unha

3 Dejà as vist qu'era val ère un lòc, un enclavament, entre diferenti territoris e que, per açò, i auèc epòques de fòrça **lutes tamb es vesins**. Te prepausam un jòc: a compdar der escut aranés.

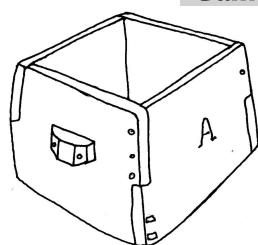
TRAPA ETH CAMIN qu'a de seguir eth tòn exèrcit entà barrar eth pas as enemics invasors.

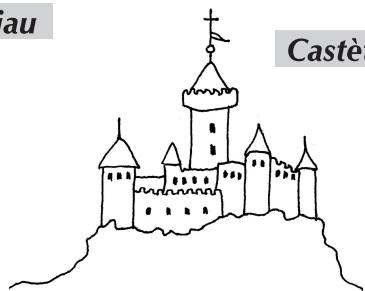
4 Castèth Leon siguec ua des fortaleses mès importantes entara defensa des aranesi. I viuie eth delegat deth rei e i passèrent causes plan importants entara istòria d'Aran.

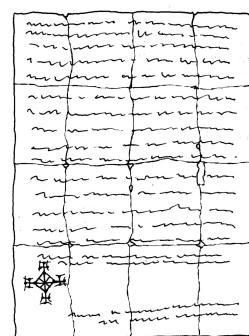
MET COLOR ath castèth e ara rèsta de figures.

Galin Reiau

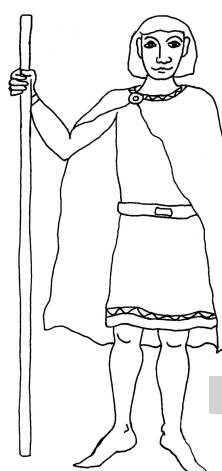
Castèth Leon

Querimònia

Rei Jaime II

Governador

Jutge

Er an 1283 (sègle XIII), es francesi invadiren Aran e bastiren Castèth Leon. Mès, en 1313, era val torné tara Corona d'Aragon. Eth rei Jaume II envie un delegat, eth quau pren possession d'Aran e de Castèth Leon. Eth rei, tanben, balhe ath pòble aranés eth document nomentat **Era Querimònia** e que parle des usatges, costums e privilègis des aranesi.

Aciu pòs liéger ua part dera Querimònia revirada deth latin originau, son es capítols I, II i III:

I. Prumèr concedim e confirmam eth capítol segontes eth quau es òmes dera Val d'Aran possedissen es tèrres, es vinhes, es cases, es casaus e es arbes frutiers, liures e francs, sense cap usatge ne servitud reiau (...) e que les pòden véner com a pròpries, sense eth requeriment o vènia deth senhor. Conservam, totun, tostemp entà nós e es nòsti, sus eres eth sextèrc de blat que per cada casa mos an de dar cada an.

II. Tanben concedim eth capítol segontes eth quau an e possedissen es aigües franques e liures, e qu'en eres pòden pescar e bastir mòles e adaigar es prats en comun, sense eth requeriment dera nòsta potestat.

III. Tanben concedim eth capítol segontes eth quau an e possedissen es bòsqui e es sèuvres francs e liures, e que deth madeish lòc pòden extrèir era husta, es cabirons entàs tets des cases e tota sòrta de husta entath sòn usatge e era sua conveniència. Tanben pòden caçar-i ancipits, o esturnids e faucons. E aqueth que prumèr tròbe es nins des nomenadi audèths, pòt cuelher-les des nins quan volgue, coma se siguessen sòns, e vener-les o dar-les a qui volgue. Tanben pòden caçar, enes madeishi bòsqui, ossi, sangliers, cèrvis, e tot auta sòrta de bèsties, e vener-les o dar-les a qui volguen, sense eth requeriment dera nòsta potestat.¹

Ara, te prepausam ues pregunte.

1. En quin capítol se parle deth galin reiau?

2. Explica tamb es tues paraules qué ère eth galin reiau.

3. Fixa-te ben.

- Cerca enes tres tèxtes es paraules 'franc e liure' soslinha-les.
- Es capitols II e III acaben tamb es madeishes 7 paraules. Soslinha-les.
- Era paraula 'potestat' vò díder qu'ua o ues personnes an eth poder e eth domeni sus autes personnes o causes. Es paraules 'sense eth requeriment' vòlen díder sense besonh de demanar.

En tot auer en compde aguesti tres punts, qué podem enténer d'aguestes paraules?

Es aranesi podien auer vinhes, cases, casaus e frutiers, podien bastir mòles o adaigar, trèir husta des bòsqui, caçar e pescar... mès, auien de demanar permís ath rei entà hè'c?

Per tant, vedem qu'eth rei autrejaue a Aran fòrça privilegis que, de ben segur, non auien d'auti territòris jos era sua corona.

1. Traduccio dera Querimònia extrèt dera 'Catalunya Romànica. El Solsonès i la Vall d'Aran', volum XIII, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1987.

5

Cercam ua **fortificacion** apròp tòn.

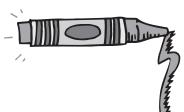

DIBOISHA era glèisa deth tòn pòble e fixa-te s'a un mur o ua tor. Guarda de trobar-i es petites hièstres (nomentades d'arquièra) que se hègen a servir entà defensar-se des atacs, a còps en tot tirar aigua o òli borint, de viatges, tirant flèches o en tot disparar bales.

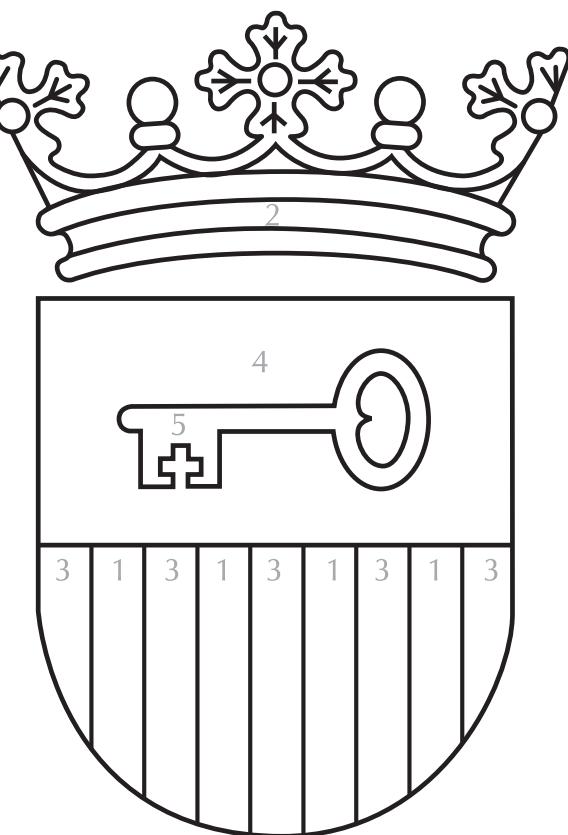

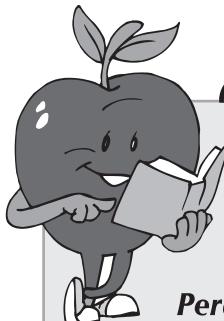
6

MET COLOR ar escut d'Aran segontes es numeros qu'as ath cant.

- 1.vermelh 2.daurat 3.auriò 4.gris 5.nere

Campatz se trobatz eth significat der escut aranés en tot respóner aguestes preguntes:

Perqué i a ua corona?

A quin regnat apertien es quate barres?

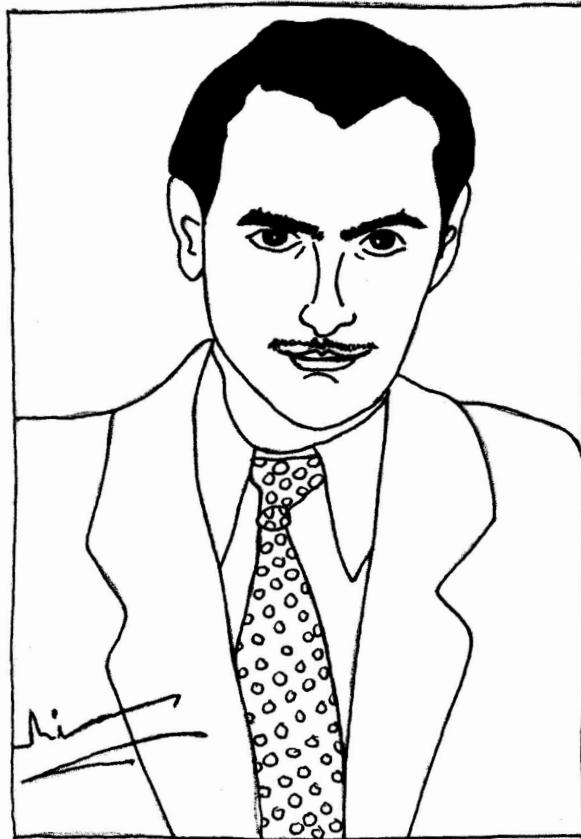
Qué gó díder era clau?

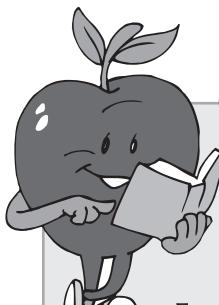

Aquesti 2 retrats corresponen a un madeish personatge que neishec en Bossòst e qu'ei restacat tamb era Guèrra Civila espanhòla. Ei eth **Generau "César"**. A veir se pòs trobar es

7 DIFERÉNCIES que i a entre ua imatge e era auta.

En temps dera Guèrra Civila espanhòla (1936-1939), es tropes deth Generau Franco aucupèren tota Espanha entà impausar era sua dictadura.

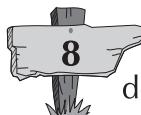
Er an 1944, i avec un assag de reconquerir eth païs es guerrilhèrs, nomenrats maquis. Eth Generau "César", qu'en realitat se didie Juan Blázquez Arroyo, recomanèc que entressen en Espanha desde França en tot passar per Aran.

Dilhèu ja as sentut a parlar as tòns pairs-sénhers dera Guèrra Civila espanhòla o as vist bèth documentau ath respècte. Saberries díder:

- **qué ei ua guèrra civila?**

- **qué vò díder dictadura?**

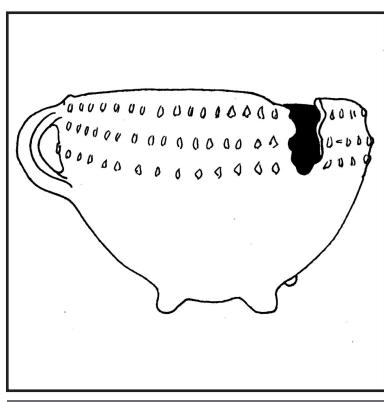
- **qui èren es maquis?**

Aciu as bèri **objèctes trobats** que son ena exposicion, ordenats cronologicament deth mès antic ath mès nau.

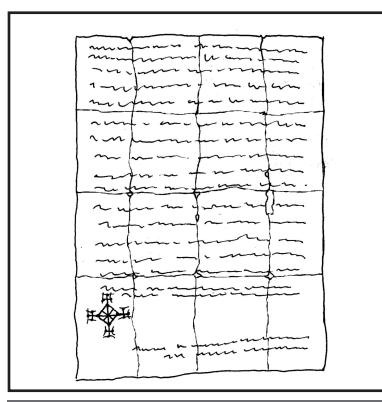
PINTA-LES coma mès te shaute.

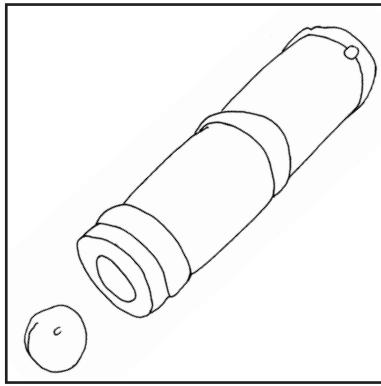
Vas de Coeilàs

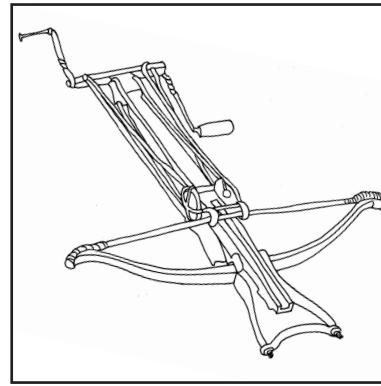
Estela romana d'Arties

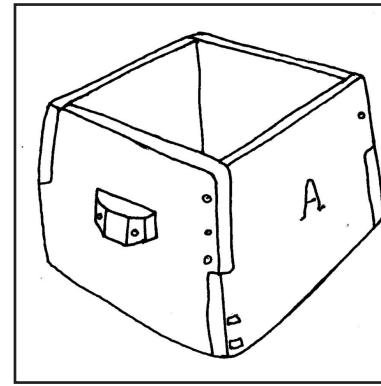
Era Querimònia

Canon de Les e projectils

Balhèsta

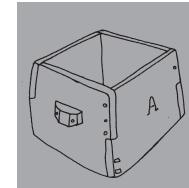
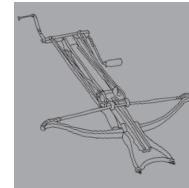
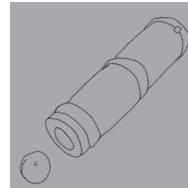
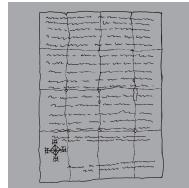
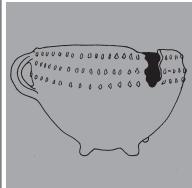
Galin Reiau

Encara que non auem cap de documentacion sus eth temps que va deth s. V ath s. XI, gràcies as estudis d'istoriadors e arqueològs s'an trobat ena val differenti **objèctes** que mos an ajudat a conéisher un shinhau mès deth passat aranés, de qui i a viscut e com.

A veir se sabes **RESTACAR** es diboishi tamb es donades que te dam.

Edat de
Bronze
1500 aC

s. XIV

s. XV

s. III-IV aC

s. XVIII

s. XV

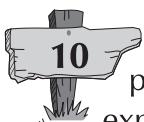
Hèm un resum. **ENTORNEJA** era resposta que creigues corrècta.

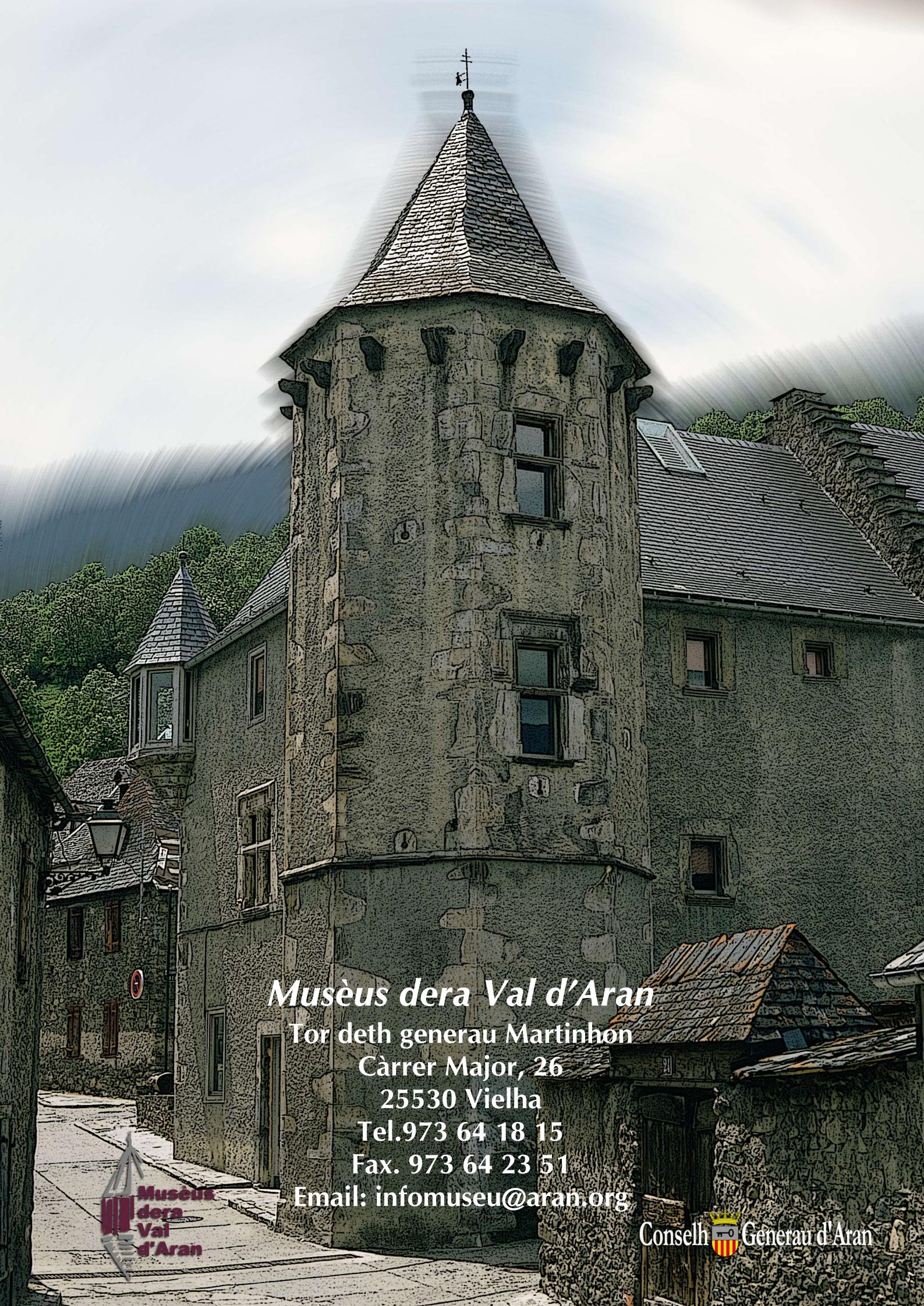
V = vertadèr

F = fals

- S'an trobat rèstes funeràries dera Edat deth Bronze en Plan de Beret? **V F**
- Es romans non poderen arribar ena Val d'Aran. **V F**
- Non i auec jamès un senhor feudau en Aran. **V F**
- Era *Querimònia* ei un document que ditz qu'es aranesi auien de pagar ath rei entà hèr casaus, talhar husta, pescar e caçar. **V F**
- Castèth Leon se basic en actuau municipi d'Es Bòrdes. **V F**
- Es glèises d'Arties, Vielha, Salardú e Vilac non sigueren jamès bastides coma fortaleses entà defener-se des atacs enemics. **V F**
- Ena Val d'Aran non i a cap de casa particulara antica qu'age elements entara sua defensa . **V F**
- Es desapareishuts *Fòrt dera Sainte Croix* e eth *Fòrt dera Libertat* son deth s. XIX. **V F**
- Es bunquèrs son un tipe de tanc des militars. **V F**
- Es maquis entrèren ena Val en an 1944. **V F**

Enquia ara, auem vist coma es reis, nòbles senhors feudaus, comdes e soldats, pagesi, governadors e jutges, guàrdies e maquis... an protagonizat es hèts dera exposicion. Totun, e donc? A on èren es hemnes e es mainatges? Explica-mos qué penses tu que hègen.

Musèus dera Val d'Aran

Tor deth generau Martinhon

Càrrer Major, 26

25530 Vielha

Tel. 973 64 18 15

Fax. 973 64 23 51

Email: infomuseu@aran.org

